

WYROK TRYBUNAŁU (siódma izba)

z dnia 29 kwietnia 2021 r. (*)

Odesłanie prejudycjalne – Ochrona konsumentów – Dyrektywa 93/13/EWG – Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich – Skutki stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku – Umowa kredytu hipotecznego indeksowanego do waluty obcej – Ustalenie kursu wymiany walut – Umowa nowacji – Skutek odstrasżający – Obowiązki sądu krajowego – Artykuł 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1

W sprawie C-19/20

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Sąd Okręgowy w Gdańsku XV Wydział Cywilny postanowieniem z dnia 30 grudnia 2019 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 16 stycznia 2020 r., w postępowaniu:

I.W.,

R.W.

przeciwko

Bankowi BPH S.A.,

przy udziale

Rzecznika Praw Obywatelskich,

TRYBUNAŁ (siódma izba),

w składzie: A. Kumin, prezes izby, P.G. Xuereb i I. Ziemele (sprawozdawczynie), sędziowie,

rzecznik generalny: H. Saugmandsgaard Øe,

Sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania,

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

- w imieniu R.W. oraz I.W. – B. Garlacz, radca prawny,
- w imieniu Banku BPH S.A. – adwokaci A. Sienkiewicz, B. Krużewski i A. Prokop oraz P. Bogdanowicz, radca prawny,
- w imieniu Rzecznika Praw Obywatelskich – M. Taborowski, w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu rządu polskiego – B. Majczyna, w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu rządu hiszpańskiego – S. Centeno Huerta oraz L. Aguilera Ruiz, w charakterze pełnomocników,
- w imieniu rządu portugalskiego – L. Inez Fernandes, T. Paixão i M. Queiroz Ribeiro, A. Rodrigues oraz P. Barros da Costa, w charakterze pełnomocników,
- w imieniu Komisji Europejskiej – N. Ruiz García oraz M. Siekierzyńska, w charakterze pełnomocników,

podjąwszy, po wysłuchaniu rzecznika generalnego, decyzję o rozstrzygnięciu sprawy bez opinii, wydaje następujący

Wyrok

- 1 Niniejszy wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. 1993, L 95, s. 29), a w szczególności jej art. 6 i 7.
- 2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu między I.W. i R.W. a Bankiem BPH S.A. w przedmiocie konsekwencji nieuczciwego charakteru niektórych warunków zawartej między stronami umowy kredytu hipotecznego.

Ramy prawne

Prawo Unii

- 3 Zgodnie z art. 2 lit. a) dyrektywy 93/13 pojęcie „nieuczciwych warunków” należy rozumieć jako „warunki umowne zdefiniowane w art. 3”.
- 4 Artykuł 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 stanowi:
„Warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą być uznane za nieuczciwe, jeśli stoją w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron, ze szkodą dla konsumenta”.
- 5 Zgodnie z art. 4 dyrektywy 93/13:
„1. Nie naruszając przepisów art. 7, nieuczciwy charakter warunków umowy jest określany z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, których umowa dotyczy i z odniesieniem, w momencie zawarcia umowy, do wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy oraz do innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta jest zależna.
2. Ocena nieuczciwego charakteru warunków nie dotyczy ani określenia głównego przedmiotu umowy, ani relacji ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług, o ile warunki te zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem”.
- 6 Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 stanowi:
„Państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców [przedsiębiorców] z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”.
- 7 Artykuł 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 przewiduje:
„Zarówno w interesie konsumentów, jak i konkurentów [konkurujących przedsiębiorców] państwa członkowskie zapewnią stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców i dostawców [przedsiębiorców] z konsumentami”.

Prawo polskie

- 8 Artykuł 58 kodeksu cywilnego ma następujące brzmienie:

„§ 1. Czynność prawna sprzeczna z ustawą albo mająca na celu obejście ustawy jest nieważna, chyba że właściwy przepis przewiduje inny skutek, w szczególności ten, iż na miejsce nieważnych postanowień czynności prawnej wchodzi odpowiednie przepisy ustawy.

§ 2. Nieważna jest czynność prawna sprzeczna z zasadami współżycia społecznego.

§ 3. Jeżeli nieważnością jest dotknięta tylko część czynności prawnej, czynność pozostaje w mocy co do pozostałych części, chyba że z okoliczności wynika, iż bez postanowień dotkniętych nieważnością czynność nie zostałaby dokonana”.

9 Zgodnie z art. 120 § 1 tego kodeksu:

„Bieg przedawnienia rozpoczyna się od dnia, w którym roszczenie stało się wymagalne. Jeżeli wymagalność roszczenia zależy od podjęcia określonej czynności przez uprawnionego, bieg terminu rozpoczyna się od dnia, w którym roszczenie stałoby się wymagalne, gdyby uprawniony podjął czynność w najwcześniejszym możliwym terminie”.

10 Artykuł 353¹ wspomnianego kodeksu stanowi:

„Strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego”.

11 Artykuł 358 tego kodeksu brzmi:

„§ 1. Jeżeli przedmiotem zobowiązania jest suma pieniężna wyrażona w walucie obcej, dłużnik może spełnić świadczenie w walucie polskiej, chyba że ustawa, orzeczenie sądowe będące źródłem zobowiązania lub czynność prawna zastrzega spełnienie świadczenia w walucie obcej.

§ 2. Wartość waluty obcej określa się według kursu średniego ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski z dnia wymagalności roszczenia, chyba że ustawa, orzeczenie sądowe lub czynność prawna stanowi inaczej.

§ 3. Jeżeli dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia, wierzyciel może żądać spełnienia świadczenia w walucie polskiej według kursu średniego ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski z dnia, w którym zapłata jest dokonywana”.

12 Artykuł 385¹ kodeksu cywilnego stanowi:

„§ 1. Postanowienia umowy zawieranej z konsumentem niezgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny.

§ 2. Jeżeli postanowienie umowy zgodnie z § 1 nie wiąże konsumenta, strony są związane umową w pozostałym zakresie.

§ 3. Niezgodnione indywidualnie są te postanowienia umowy, na których treść konsument nie miał rzeczywistego wpływu. W szczególności odnosi się to do postanowień umowy przejętych z wzorca umowy zaproponowanego konsumentowi przez kontrahenta.

[...]”.

13 Artykuł 385² tego kodeksu stanowi:

„Oceny zgodności postanowienia umowy z dobrymi obyczajami dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy, biorąc pod uwagę jej treść, okoliczności zawarcia oraz uwzględniając umowy pozostające w związku z umową obejmującą postanowienie będące przedmiotem oceny”.

- 14 Ustawa z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2011 r. nr 165, poz. 984) (zwana dalej „ustawą z dnia 29 lipca 2011 r.”) weszła w życie w dniu 26 sierpnia 2011 r.
- 15 Zgodnie z art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2011 r.:
- „W ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665, z późn. zm. [...]) wprowadza się następujące zmiany:
- 1) w art. 69:
 - a) w ust. 2 po pkt 4 dodaje się pkt 4a w brzmieniu:

»4a) w przypadku umowy o kredyt denominowany lub indeksowany do waluty innej niż waluta polska [wskazuje się] szczegółowe zasady określania sposobów i terminów ustalania kursu wymiany walut, na podstawie którego w szczególności wyliczana jest kwota kredytu, jego transz i rat kapitałowo-odsetkowych oraz zasad przeliczania na walutę wypłaty albo spłaty kredytu«,
 - b) po ust. 2 dodaje się ust. 3 w brzmieniu:

»3. W przypadku umowy o kredyt denominowany lub indeksowany do waluty innej niż waluta polska kredytobiorca może dokonywać spłaty rat kapitałowo-odsetkowych oraz dokonać przedterminowej spłaty pełnej lub częściowej kwoty kredytu bezpośrednio w tej walucie. W tym przypadku w umowie o kredyt określa się także zasady otwarcia i prowadzenia rachunku służącego do gromadzenia środków przeznaczonych na spłatę kredytu oraz zasady dokonywania spłaty za pośrednictwem tego rachunku»”.
- 16 Artykuł 4 wspomnianej ustawy stanowi:
- „W przypadku kredytów lub pożyczek pieniężnych zaciągniętych przez kredytobiorcę lub pożyczkobiorcę przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy ma zastosowanie art. 69 ust. 2 pkt 4a oraz art. 75b ustawy, o której mowa w art. 1, w stosunku do tych kredytów lub pożyczek pieniężnych, które nie zostały całkowicie spłacone – do tej części kredytu lub pożyczki, która pozostała do spłacenia. W tym zakresie bank dokonuje bezpłatnie stosownej zmiany umowy kredytowej lub umowy pożyczki”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

- 17 W 2008 r. I.W. i R.W zawarli, jako konsumenci, umowę kredytu hipotecznego z poprzednikiem prawnym Banku BPH na okres 360 miesięcy (30 lat). Umowa ta dotyczyła kredytu, którego wartość była wyrażona w złotych polskich (PLN), ale indeksowana do waluty obcej, a konkretnie do franka szwajcarskiego (CHF).
- 18 Z wyjaśnień przedstawionych przez sąd odsyłający wynika, że kredytobiorcy ci zostali poinformowani o fakcie, że kurs wymiany franka szwajcarskiego może wzrastać, co wpłynie na wysokość rat miesięcznych spłaty kredytu. Na wniosek banku w tym zakresie kredytobiorcy złożyli oświadczenie, zgodnie z którym zamierzali wybrać indeksację swego kredytu według kursu franka szwajcarskiego, mimo że zostali oni należycie poinformowani o ryzyku związanym z kredytem udzielonym w walucie obcej.
- 19 Zgodnie z postanowieniami tej umowy spłata kredytu odbywała się w złotych, przy czym pozostała część kwoty kredytu oraz raty kredytowe były obliczane na podstawie kursu sprzedaży waluty CHF, powiększonych o marżę sprzedaży waluty obcej przez bank. Metoda określania marży banku nie została sprecyzowana we wspomnianej umowie.
- 20 Paragraf 1 ust. 1 umowy stanowi:

„Bank udziela Kredytobiorcy kredytu w kwocie [...] PLN, indeksowanego kursem [franka szwajcarskiego] [...], a Kredytobiorca zobowiązuje się do wykorzystania kredytu zgodnie z postanowieniami umowy, zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami, w terminach oznaczonych w umowie oraz zapłaty Bankowi prowizji, opłat i innych należności oznaczonych w umowie [...].

W dniu wypłaty saldo kredytu jest wyrażone w walucie, do której indeksowany jest kredyt, według kursu kupna waluty, do której indeksowany jest kredyt, podanego w tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez Bank, opisanej szczegółowo w § 17, następnie saldo walutowe przeliczane jest dziennie na złote polskie według kursu sprzedaży waluty, do której indeksowany jest kredyt, podanego w tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez Bank, opisanej szczegółowo w § 17”.

21 Paragraf 7 ust. 2 tej umowy przewiduje:

„Wypłata wskazanej w wniosku o wypłatę kwoty kredytu będzie dokonywana przelewem na wskazany w tym wniosku rachunek bankowy prowadzony w banku krajowym. Dzień dokonania przelewu będzie uważany za dzień wypłaty wykorzystanego kredytu. Każdorazowo wypłacona kwota w złotych polskich zostanie przeliczona na walutę, do której indeksowany jest kredyt, według kursu kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez Bank, obowiązującego w dniu dokonania wypłaty przez Bank”.

22 Paragraf 10 ust. 6 tej umowy ma następujące brzmienie:

„Rozliczenie każdej wpłaty dokonanej przez kredytobiorcę, będzie następować według kursu sprzedaży waluty do której indeksowany jest kredyt, podanego w tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez Bank, obowiązującego w dniu [wpłynięcia] środków do Banku [...]”.

23 Paragraf 17 umowy kredytu stanowi:

„1. Do rozliczenia transakcji wypłat i spłat kredytów stosowane są odpowiednio kursy kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielonych przez bank walut zawartych w ofercie banku obowiązujących w dniu dokonania transakcji.

2. Kursy kupna określa się jako średnie kursy złotego do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP minus marża kupna.

3. Kursy sprzedaży określa się jako średnie kursy złotego do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP plus marża sprzedaży.

4. Do wyliczenia kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez bank stosuje się kursy złotego do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP w danym dniu roboczym skorygowane o marżę kupna/sprzedaży banku.

5. Obowiązujące w danym dniu roboczym kursy kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez Bank walut zawartych w ofercie Banku określone są przez Bank po godz. 15.00 poprzedniego dnia roboczego i wywieszane są w siedzibie Banku oraz publikowane na jego stronie internetowej [...]”.

24 W dniu 7 marca 2011 r. strony podpisały aneks do tej umowy kredytu (zwany dalej „aneksem”), który zawierał, po pierwsze, postanowienia opisujące sposób wyliczenia marży Banku BPH. Po drugie, aneks ten przewidywał, że kredytobiorcy będą odtąd uprawnieni do spłaty kredytu w wybranej przez siebie walucie indeksacji, czyli franku szwajcarskim, w którą mogą zaopatrywać się również na wolnym rynku.

25 Wobec wzrostu kursu franka szwajcarskiego I.W. i R.W. powołali się przed sądem odsyłającym na nieuczciwy charakter indeksacji kredytu do franka szwajcarskiego, domagając się stwierdzenia

nieważności umowy i zwrotu wszystkich kwot uiszczonych tytułem rat kapitałowo-odsetkowych i opłat związanych z tą umową.

- 26 Zdaniem sądu odsyłającego warunki dotyczące indeksacji udzielonego kredytu oraz zasad ustalania kursu waluty, w której kredyt podlega spłacie, odnoszą się do głównego przedmiotu umowy. W zakresie, w jakim sąd ten twierdzi, że warunki te zostały zredagowane w sposób zrozumiały i jasny oraz że dłużnicy zrozumieli ich zakres i skutki, co potwierdzili składając na piśmie stosowne oświadczenie wobec Banku BPH, nie można powoływać się na nieuczciwy charakter tych warunków.
- 27 Natomiast ten sam sąd uznaje te warunki umowy za nieuczciwe w zakresie, w jakim pozwalają Bankowi BPH na pobieranie marży związanej z transakcją kupna i sprzedaży waluty obcej. Ponieważ metoda ustalenia tej marży nie została sprecyzowana w pierwotnej umowie kredytu, sąd odsyłający wywiódł z tego, że wspomniana marża powoduje znaczącą nierównowagę, ze szkodą dla konsumenta.
- 28 O ile zdaniem tego sądu nieuczciwy charakter postanowień umownych dotyczących marży Banku BPH przy kupnie lub sprzedaży waluty obcej zniknął z chwilą zawarcia między stronami aneksu określającego zasady ustalania takiej marży banku, o tyle jednak sąd odsyłający zastanawia się, w pierwszej kolejności, w jakim zakresie pierwotny nieuczciwy charakter tych warunków może mieć wpływ na ważność klauzuli indeksacyjnej, a nawet umowy kredytu w całości.
- 29 W drugiej kolejności sąd odsyłający dąży do ustalenia, czy możliwe jest wyłączenie stosowania samych postanowień umownych dotyczących marży banku przy utrzymaniu ważności klauzuli indeksacyjnej oraz umowy, podczas gdy interwencja sądowa w tym zakresie skutkowałaby zmianą znaczenia tego warunku.
- 30 W trzeciej kolejności sąd ten zauważa, że ustawa z dnia 29 lipca 2011 r. określa obecnie zasady ustalania zamiany waluty obcej w odniesieniu do kredytów indeksowanych do walut obcych. Wnioskuje on z tego, że cel polegający na odstraszeniu od stosowania nieuczciwych warunków nie uzasadnia już zakazu ograniczenia lub wymiany nieuczciwego warunku przez sąd krajowy, który stwierdza obecność takich warunków w umowie zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, w szczególności gdy takie stwierdzenie może spowodować nieważność całej umowy.
- 31 W czwartej kolejności sąd odsyłający zastanawia się, czy roszczenie restytucyjne konsumenta dotyczące zwrotu świadczeń powstałe w następstwie stwierdzenia nieważności nieuczciwego warunku umowy jest nierozzerwalnie związane z orzeczeniem sądu krajowego stwierdzającym ten nieuczciwy charakter, czy też jego uznanie wymaga wyraźnego żądania konsumenta w ramach odrębnego postępowania, które może podlegać terminom przedawnienia.
- 32 W piątej i ostatniej kolejności sąd odsyłający ma wątpliwości co do zakresu obowiązku informowania, który może spoczywać na nim wobec konsumenta, ponieważ konsument ten powinien mieć możliwość podjęcia decyzji, czy zamierza odstąpić od podnoszenia nieuczciwego charakteru warunku umowy, której jest stroną.
- 33 W tych okolicznościach Sąd Okręgowy w Gdańsku XV Wydział Cywilny postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:
- „1) Czy art. 3 ust. 1 i 2 w zw. z art. 4 ust. 1 w zw. z art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy [...] 93/13 [...] winien być rozumiany w ten sposób, że sąd krajowy ma obowiązek stwierdzenia nieuczciwości (w rozumieniu art. 3 ust. 1 [tej] dyrektywy) warunku umowy zawartej z konsumentem także wówczas, gdy w dacie orzekania na skutek dokonanej przez strony w formie aneksu zmiany treści umowy warunek został zmieniony tak, że nie ma charakteru nieuczciwego, a stwierdzenie nieuczciwości warunku w jego pierwotnym brzmieniu może skutkować upadkiem (unieważnieniem) całej umowy?
- 2) Czy art. 6 ust 1 w zw. z art. 3 ust. 1 i 2 zdanie 2 oraz art. 2. dyrektywy [...] 93/13 [...] winien być rozumiany w ten sposób, że zezwala sądowi krajowemu na stwierdzenie nieuczciwości tylko niektórych elementów warunku umownego dotyczącego ustalanego przez bank kursu wymiany waluty, do której indeksowany jest udzielony konsumentowi kredyt (tak jak w postępowaniu głównym), tj. przez eliminację zapisu dotyczącego ustalanej jednostronnie i w niejasny sposób

marży banku będącej składową kursu wymiany, a pozostawienie jednoznacznego postanowienia odnoszącego się do średniego kursu banku centralnego (Narodowego Banku Polskiego), co nie rodzi potrzeby zastąpienia wyeliminowanej treści jakimkolwiek przepisem prawa, a skutkować będzie przywróceniem rzeczywistej równowagi pomiędzy konsumentem a przedsiębiorcą, choć zmieni istotę zapisu dotyczącego spełnienia świadczenia przez konsumenta, z korzyścią dla niego?

- 3) Czy art. 6 ust. 1. w związku z art. 7 ust. 1. dyrektywy [...] 93/13 [...] należy rozumieć w ten sposób, że nawet w sytuacji wprowadzenia przez ustawodawcę krajowego środków zapobiegających stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków umownych, takich jak badane w postępowaniu głównym, poprzez wprowadzenie przepisów nakładających na banki obowiązek szczegółowego określania sposobów i terminów ustalania kursu wymiany walut, na podstawie którego wyliczana jest kwota kredytu, rat kapitałowo-odsetkowych oraz zasad przeliczania na walutę wypłaty albo spłaty kredytu, interes publiczny sprzeciwia się stwierdzeniu nieuczciwości tylko niektórych elementów warunku umownego w sposób opisany w pytaniu drugim?
- 4) Czy brak obowiązywania umowy, o którym mowa w art. 6 ust. 1 dyrektywy [...] 93/13 [...], stanowiący rezultat wyłączenia nieuczciwych warunków umownych, określonych w art. 2 lit. a) w związku z art. 3 [rzeczonej] dyrektywy, należy rozumieć w ten sposób, że jest to sankcja, która może nastąpić jako rezultat konstytutywnego orzeczenia sądu wydanego na wyraźne żądanie konsumenta, z konsekwencjami od momentu zawarcia umowy, tj. *ex tunc*, a roszczenia restytucyjne konsumenta i przedsiębiorcy stają się wymagalne wraz z uprawomocnieniem się wyroku?
- 5) Czy art. 6 ust. 1 dyrektywy [...] 93/13 [...] w związku z art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej z dnia 30 marca 2010 r. (Dz.U. 2010, C 83, s. 389) należy rozumieć w ten sposób, że nakłada on na sąd krajowy obowiązek informowania konsumenta, który zgłosił żądanie stwierdzenia nieważności umowy w związku z eliminacją warunków nieuczciwych, o skutkach prawnych takiego rozstrzygnięcia, w tym także o możliwych roszczeniach restytucyjnych przedsiębiorcy (banku), nawet nie zgłoszonych w danym postępowaniu, a także takich, których zasadność nie jest jednoznacznie przesądzona, nawet w sytuacji, gdy konsument jest reprezentowany przez zawodowego pełnomocnika?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytania pierwszego

- 34 Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że sąd krajowy jest zobowiązany do stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, nawet jeśli wada obciążająca ten warunek została usunięta w następstwie zawarcia między tymi stronami aneksu do tej umowy, a stwierdzenie nieuczciwego charakteru warunku w jego pierwotnej wersji może prowadzić do nieważności umowy.

W przedmiocie dopuszczalności

- 35 I.W. i R.W. podnoszą zarzut niedopuszczalności tego pytania na tej podstawie, że przedstawienie okoliczności faktycznych w postanowieniu odsyłającym nie odpowiada okolicznościom faktycznym sprawy w postępowaniu głównym. W szczególności kwestionują oni okoliczność faktyczną, że aneks do umowy umożliwił zaradzenie nieuczciwemu charakterowi pierwotnej klauzuli indeksacyjnej, ponieważ mechanizm indeksacji jako całość jest nieuczciwy. Sąd odsyłający niesłusznie jednak ich zdaniem uważa, że jedynie element dotyczący marży Banku BPH związany z wymianą walut ma nieuczciwy charakter.
- 36 W tym względzie należy zauważyć, że sąd odsyłający stoi na stanowisku, iż zgodnie z art. 385¹ § 1 i 3 kodeksu cywilnego warunki spornej w postępowaniu głównym umowy dotyczące indeksacji kwoty kredytu, a także warunki dotyczące zasad ustalania kursu dotyczą głównego przedmiotu umowy

w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13. Ponadto zdaniem tego sądu jedynie elementy odrębne od warunków dotyczących mechanizmu indeksacji odnoszące się do marży banku nie były sformułowane w sposób jasny i zrozumiały. Na tej podstawie sąd odsyłający doszedł do wniosku, że pozostałe elementy warunków dotyczących mechanizmu indeksacji nie miały nieuczciwego charakteru.

37 Należy przypomnieć, że w ramach postępowania, o którym mowa w art. 267 TFUE, opartego na wyraźnym rozdziale zadań sądów krajowych i Trybunału, ocena stanu faktycznego sprawy oraz wykładnia i zastosowanie prawa krajowego należą wyłącznie do sądu krajowego (wyrok z dnia 9 lipca 2020 r., Raiffeisen Bank i BRD Groupe Société Générale, C-698/18 i C-699/18, EU:C:2020:537, pkt 46).

38 Trybunał jest zatem związany ustaleniem i oceną okoliczności faktycznych dokonaną przez sąd odsyłający, wobec czego I.W. i R.W. nie mogą ich podważyć w ramach niniejszego wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym.

39 Ponadto pytania dotyczące wykładni prawa Unii, z którymi zwrócił się do Trybunału sąd krajowy w ramach stanu prawnego i faktycznego, za którego ustalenie jest on odpowiedzialny – a prawidłowość tych ustaleń nie podlega ocenie Trybunału – korzystają z domniemania, iż mają one znaczenie dla sprawy. Odmowa przez Trybunał wydania rozstrzygnięcia w przedmiocie wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, z którym wystąpił sąd krajowy, jest możliwe tylko wtedy, gdy jest oczywiste, że wykładnia prawa Unii, o którą wnioskowano, nie ma żadnego związku ze stanem faktycznym lub przedmiotem sporu przed sądem krajowym, gdy problem jest natury hipotetycznej bądź gdy Trybunał nie dysponuje elementami stanu faktycznego albo prawnego niezbędnymi do udzielenia użytecznej odpowiedzi na postawione mu pytania (wyrok z dnia 19 września 2019 r., Lovasné Tóth, C-34/18, EU:C:2019:764, pkt 40 i przytoczone tam orzecznictwo).

40 Ponieważ w niniejszej sprawie sąd odsyłający określił ramy prawne i faktyczne umożliwiające Trybunałowi udzielenie odpowiedzi na pierwsze z zadanych pytań, a do Trybunału nie należy badanie prawidłowości tych ram, należy stwierdzić, że pytanie to jest dopuszczalne.

41 W tych okolicznościach na pierwsze pytanie prejudycjalne należy udzielić odpowiedzi.

Co do istoty

42 Należy przypomnieć, że zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez przedsiębiorców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta (wyrok z dnia 9 lipca 2020 r., Ibercaja Banco, C-452/18, EU:C:2020:536, pkt 22 i przytoczone tam orzecznictwo).

43 Tak więc warunek umowny uznany za nieuczciwy należy co do zasady uznać za nigdy nie istniejący, z tym skutkiem, że nie może on wywoływać skutków wobec konsumenta (wyrok z dnia 9 lipca 2020 r., Ibercaja Banco, C-452/18, EU:C:2020:536, pkt 23 i przytoczone tam orzecznictwo).

44 W konsekwencji zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 sądy krajowe są zobowiązane do zaniechania stosowania nieuczciwych warunków umownych, aby warunki te nie wywierały, chyba że konsument się temu sprzeciwi, wiążących wobec niego skutków (wyroki: z dnia 9 lipca 2020 r., Ibercaja Banco, C-452/18, EU:C:2020:536, pkt 24 i przytoczone tam orzecznictwo; a także z dnia 25 listopada 2020 r., Banca B., C-269/19, EU:C:2020:954, pkt 29).

45 Zdaniem sądu odsyłającego zmiana umowy w drodze aneksu, którego przedmiotem były pierwotne klauzule indeksacyjne, pozwoliła na wyeliminowanie obciążającej je wady oraz przywróciła równowagę między obowiązkami i prawami przedsiębiorcy i konsumentów. W związku z tym klauzule indeksacyjne w ich pierwotnej wersji nie wiązały stron umowy kredytowej od momentu podpisania aneksu.

46 W tym kontekście należy podkreślić, że prawo konsumenta do skutecznej ochrony zawiera w sobie także uprawnienie do niedochodzenia swoich praw, z tym skutkiem, że sąd krajowy musi uwzględnić, w odpowiednim przypadku, wolę wyrażoną przez konsumenta, jeżeli mając świadomość niewiążącego charakteru danego nieuczciwego warunku, konsument wskaże jednak, iż sprzeciwia się temu, aby

warunek ten został wyłączony, udzielając w ten sposób dobrowolnej i świadomej zgody na dany warunek (wyrok z dnia 9 lipca 2020 r., Ibercaja Banco, C-452/18, EU:C:2020:536, pkt 25).

- 47 Tak więc dyrektywa 93/13 nie zmierza tak daleko, by system ochrony przed stosowaniem przez przedsiębiorców nieuczciwych warunków umów – który ustanawia ona na rzecz konsumentów – czynić obowiązkowym. W konsekwencji w wypadku gdy konsument woli nie powoływać się na ten system ochrony, system ten nie jest stosowany (wyrok z dnia 9 lipca 2020 r., Ibercaja Banco, C-452/18, EU:C:2020:536, pkt 26 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 48 W podobny sposób konsument może odstąpić od powoływania się na nieuczciwy charakter warunku w ramach umowy odnowienia zobowiązania, w drodze której konsument odstępuje od dochodzenia roszczeń będących konsekwencją stwierdzenia nieuczciwego charakteru tego warunku, z zastrzeżeniem, że odstąpienie to jest oparte na dobrowolnej i świadomej zgodzie (wyrok z dnia 9 lipca 2020 r., Ibercaja Banco, C-452/18, EU:C:2020:536, pkt 28).
- 49 Z powyższego wynika, że system przewidziany w dyrektywie 93/13 nie może stać na przeszkodzie temu, by strony umowy eliminowały nieuczciwy charakter zawartego w niej warunku poprzez jego zmianę w drodze umowy, o ile, po pierwsze, odstąpienie przez konsumenta od powołania się na nieuczciwy charakter wynika z jego wolnej i świadomej zgody, i po drugie, nowy warunek zmieniający nie jest nieuczciwy, czego zbadanie należy do sądu odsyłającego.
- 50 Gdyby sąd odsyłający stwierdził, że w niniejszej sprawie konsumenci nie byli świadomi konsekwencji prawnych wynikających dla nich z takiego odstąpienia, należałoby przypomnieć – jak wskazano w pkt 43 niniejszego wyroku – że warunek umowny, którego nieuczciwy charakter stwierdzono, należy co do zasady uznać za nigdy nie istniejący, w związku z czym nie może on wywoływać skutków wobec konsumenta, co skutkuje przywróceniem sytuacji prawnej i faktycznej, w jakiej konsument znalazłby się w przypadku braku tego warunku (wyrok z dnia 14 marca 2019 r., Dunai, C-118/17, EU:C:2019:207, pkt 41 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 51 Obowiązek wyłączenia przez sąd krajowy nieuczciwego warunku umownego nakazującego zapłatę kwot, które okazują się nienależne, wiąże się co do zasady z odpowiednim skutkiem restytucyjnym dotyczącym tych kwot (wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r., Gutiérrez Naranjo i in., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, pkt 62).
- 52 W związku z tym do sądu odsyłającego należy przywrócenie sytuacji, jaka miałaby miejsce w sytuacji I.W. i R.W. w braku pierwotnego warunku umownego, którego nieuczciwy charakter stwierdził.
- 53 Jeśli chodzi o wpływ, jaki ma na ważność danej umowy stwierdzenie nieuczciwego charakteru warunków umowy, to należy podkreślić przede wszystkim, że zgodnie z art. 6 ust. 1 in fine dyrektywy 93/13 taka „umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”.
- 54 Następnie, zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału, dyrektywa 93/13 nie wymaga, aby sąd krajowy wyłączył, oprócz warunku uznanego za nieuczciwy, warunki, które nie zostały za takie uznane. Należy bowiem przypomnieć, że celem zamierzonym przez tę dyrektywę jest ochrona konsumenta i przywrócenie równowagi pomiędzy stronami poprzez wyłączenie zastosowania warunków uznanych za nieuczciwe, przy jednoczesnym zachowaniu, co do zasady, ważności pozostałych warunków danej umowy (wyrok z dnia 7 sierpnia 2018 r., Banco Santander i Escobedo Cortés, C-96/16 i C-94/17, EU:C:2018:643, pkt 75).
- 55 W tym względzie cel realizowany przez prawodawcę unijnego w ramach dyrektywy 93/13 nie polega na wyeliminowaniu z obrotu wszystkich zawierających nieuczciwe warunki umów (wyrok z dnia 15 marca 2012 r., Pereničová i Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, pkt 31).
- 56 Wreszcie, jeśli chodzi o kryteria umożliwiające dokonanie oceny tego, czy umowa może rzeczywiście nadal obowiązywać po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków, należy podnieść, że zarówno brzmienie art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, jak i wymogi pewności prawa przy prowadzeniu działalności gospodarczej przemawiają za przyjęciem przy wykładni tego przepisu podejścia obiektywnego, w ramach którego sytuacja jednej ze stron umowy – w niniejszym przypadku konsumenta – nie może

zostać uznana za decydujące kryterium rozstrzygające o dalszym losie umowy (zob. wyrok z dnia 15 marca 2012 r., Pereničová i Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, pkt 32).

- 57 A zatem przy ocenie kwestii, czy zawierająca jeden lub więcej nieuczciwych warunków umowa może nadal obowiązywać po wyłączeniu z niej tych warunków, sąd rozpatrujący spór nie mógłby przyjąć za podstawę rozstrzygnięcia jedynie tego, iż unieważnienie owej umowy w całości byłoby ewentualnie bardziej korzystne dla konsumenta (wyrok z dnia 15 marca 2012 r., Pereničová i Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, pkt 33).
- 58 W niniejszej sprawie sąd odsyłający uważa, że poprzez zawarcie aneksu strony umowy usunęły wadę, która miała wpływ na nieuczciwe pierwotne warunki umowne, i przywróciły równowagę między wynikającymi z umowy zobowiązaniami i prawami tych stron.
- 59 Tymczasem cele dyrektywy 93/13, które zostały przypomniane w pkt 54 niniejszego wyroku, są w pełni spełnione, w wypadku gdy sytuacja prawna i faktyczna, w jakiej konsument znalazłby się w braku nieuczciwego warunku umownego, zostaje przywrócona, a wada, która obciążała umowę, zostaje usunięta przez strony w drodze zawarcia aneksu, o ile konsument ten przy zawieraniu aneksu był świadomy niewiążącego charakteru tego warunku i wynikających z niego konsekwencji.
- 60 Z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 nie wynika zatem, że w sytuacji, w której rezygnacja przez konsumenta z prawa do powoływania się na nieuczciwy charakter wynika z jego wolnej i świadomej zgody, stwierdzenie nieuczciwego charakteru pierwotnych warunków danej umowy skutkuje unieważnieniem umowy w brzmieniu zmienionym aneksem, nawet jeśli, po pierwsze, usunięcie tych warunków doprowadziłoby do unieważnienia całości pierwotnie zawartej umowy, a po drugie, takie unieważnienie byłoby korzystne dla konsumenta.
- 61 W świetle powyższych rozważań na pytanie pierwsze należy udzielić odpowiedzi, iż wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że do sądu krajowego należy stwierdzenie nieuczciwego charakteru warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, nawet jeśli warunek ten został zmieniony przez te strony w drodze umowy. Takie stwierdzenie pociąga za sobą przywrócenie sytuacji, w jakiej znajdowałby się konsument w braku warunku, którego nieuczciwy charakter został stwierdzony, chyba że konsument poprzez zmianę rzeczoności nieuczciwego warunku zrezygnował z takiego przywrócenia w drodze wolnej i świadomej zgody, czego zbadanie należy do sądu krajowego. Jednakże z przepisu tego nie wynika, że stwierdzenie nieuczciwego charakteru pierwotnego warunku umownego miałyby co do zasady skutek w postaci unieważnienia umowy, jeśli zmiana tego warunku pozwala na przywrócenie równowagi między obowiązkami i prawami tych stron wynikającymi z umowy i na usunięcie wady obciążającej ten warunek.

W przedmiocie pytań drugiego i trzeciego

- 62 Poprzez pytania drugie i trzecie, które należy rozpatrywać łącznie, sąd odsyłający zasadniczo zmierza do ustalenia, czy wykładni art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że sprzeciwiają się one temu, aby sąd krajowy usunął wyłącznie mający nieuczciwy charakter element warunku umownego umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, w szczególności gdy realizacja odstraszańca celu tej dyrektywy jest zapewniona przez krajowe przepisy ustawowe regulujące jej zastosowanie.
- 63 Na wstępie należy zauważyć, że I.W. i R.W. kwestionują dopuszczalność pytania trzeciego, ponieważ poprzez to pytanie sąd odsyłający zwraca się do Trybunału o dokonanie wykładni prawa krajowego.
- 64 W tym względzie należy na wstępie przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem przytoczonym w pkt 37 niniejszego wyroku w ramach postępowania, o którym mowa w art. 267 TFUE, opartego na wyraźnym rozdziale zadań sądów krajowych i Trybunału, ustalenie i ocena stanu faktycznego sprawy stanowiącej przedmiot postępowania głównego oraz wykładnia i zastosowanie prawa krajowego należą wyłącznie do sądu krajowego. W konsekwencji w sytuacji, gdy postawione pytanie dotyczy wykładni prawa Unii, Trybunał jest co do zasady zobowiązany do wydania orzeczenia.

- 65 Skoro więc pytanie trzecie dotyczy wykładni art 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13, Trybunał jest właściwy do jego rozpatrzenia.
- 66 Należy przypomnieć, że zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 sąd krajowy rozpoznający nieuczciwy warunek umowny ma wyłącznie obowiązek wyłączenia stosowania tego warunku, tak aby nie wywoływał on wiążących skutków wobec konsumenta, bez możliwości zmiany treści tego warunku. Umowa ta powinna bowiem co do zasady dalej istnieć bez jakiegokolwiek zmiany innej niż ta wynikająca ze zniesienia wspomnianego warunku, w zakresie, w jakim zgodnie z przepisami prawa krajowego możliwe jest takie dalsze istnienie umowy (wyrok z dnia 7 sierpnia 2018 r., Banco Santander i Escobedo Cortés, C-96/16 i C-94/17, EU:C:2018:643, pkt 73).
- 67 Zatem w przypadku stwierdzenia przez sąd krajowy nieważności nieuczciwego warunku zawartego w umowie zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w taki sposób, że niezgodny z tym przepisem jest przepis prawa krajowego dający sądowi krajowemu możliwość uzupełnienia tej umowy poprzez zmianę treści owego warunku (wyrok z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 53 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 68 Gdyby bowiem sąd krajowy mógł zmieniać treść nieuczciwych warunków zawartych w takich umowach, to takie uprawnienie mogłoby zagrażać realizacji długoterminowego celu ustanowionego w art. 7 dyrektywy 93/13. Uprawnienie to przyczyniłoby się bowiem do wyeliminowania zniechęcającego skutku wywieranego na przedsiębiorców przez zwykły brak stosowania takich nieuczciwych warunków wobec konsumentów, ponieważ nadal byłiby oni zachęceni do stosowania rzeczonych warunków, wiedząc, że nawet gdyby miały być one unieważnione, to jednak umowa mogłaby zostać uzupełniona w niezbędnym zakresie przez sąd krajowy, tak aby zagwarantować w ten sposób interes rzeczonych przedsiębiorców (wyrok z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 54 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 69 W niniejszej sprawie sąd odsyłający wskazuje, że usunięcie elementu klauzuli indeksacyjnej kredytu hipotecznego będącego przedmiotem sporu w postępowaniu głównym dotyczącego marży banku nie powoduje żadnej luki, która wymagałaby od niego aktywnej interwencji. Podkreśla on jednak, że usunięcie to zmienia istotę klauzuli w jej pierwotnym brzmieniu.
- 70 Tymczasem Trybunał orzekł, że przepisy dyrektywy 93/13 stoją na przeszkodzie temu, żeby uznany za nieuczciwy warunek został częściowo utrzymany w mocy poprzez usunięcie elementów przesadzających o jego nieuczciwym charakterze, w przypadku gdyby to usunięcie sprowadzało się do mającej wpływ na istotę tych warunków zmiany ich treści (wyrok z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 64).
- 71 Jedynie gdyby element klauzuli indeksacyjnej rozpatrywanego w postępowaniu głównym kredytu hipotecznego dotyczący marży Banku BPH stanowił zobowiązanie umowne odrębne od innych postanowień umownych, które mogłoby być przedmiotem zindywidualizowanego badania jego nieuczciwego charakteru, sąd krajowy mógłby go usunąć.
- 72 Dyrektywa 93/13 nie wymaga bowiem, aby sąd krajowy wyłączył z umowy, oprócz warunku uznanego za nieuczciwy, warunki, które nie zostały za takie uznane. W rzeczywistości bowiem celem zamierzonym przez tę dyrektywę jest ochrona konsumenta i przywrócenie równowagi pomiędzy stronami poprzez wyłączenie zastosowania warunków uznanych za nieuczciwe przy jednoczesnym zachowaniu, co do zasady, ważności pozostałych warunków umowy (wyrok z dnia 7 sierpnia 2018 r., Banco Santander i Escobedo Cortés, C-96/16 i C-94/17, EU:C:2018:643, pkt 75).
- 73 Trybunał orzekł zatem w odniesieniu do warunków umowy kredytu dotyczących, odpowiednio, odsetek zwykłych i odsetek za zwłokę, że stwierdzenie nieważności warunku umowy kredytu ustalającego stopę odsetek za zwłokę z uwagi na nieuczciwy charakter tego warunku nie powinno pociągać również za sobą wyłączenia lub stwierdzenia nieważności warunku tej umowy ustalającego odsetki zwykłe, tym bardziej że te dwa warunki należy wyraźnie rozróżnić (zob. wyrok z dnia 7 sierpnia 2018 r., Banco Santander i Escobedo Cortés, C-96/16 i C-94/17, EU:C:2018:643, pkt 76).

- 74 Rozważania te mają zastosowanie niezależnie od tego, jak zredagowano warunek umowy określający stopę odsetek za zwłokę oraz warunek umowy ustalający stopę odsetek zwykłych. W szczególności zachowują one swoją ważność nie tylko wówczas, gdy stopa odsetek za zwłokę została ustalona niezależnie od stopy odsetek zwykłych w odrębnym warunku, ale także wówczas, gdy stopa odsetek za zwłokę została ustalona poprzez powiększenie stopy odsetek zwykłych o określoną liczbę punktów procentowych. W tym ostatnim przypadku – przypadku nieuczciwego warunku polegającego na takim powiększeniu – dyrektywa 93/13 wymaga jedynie, aby owo powiększenie zostało unieważnione (wyrok z dnia 7 sierpnia 2018 r., Banco Santander i Escobedo Cortés, C-96/16 i C-94/17, EU:C:2018:643, pkt 77).
- 75 Ponadto przyznana sądowi krajowemu w drodze wyjątku możliwość usunięcia nieuczciwego elementu warunku umowy wiążącej przedsiębiorcę z konsumentem nie może zostać podważona przez istnienie przepisów krajowych, które, regulując stosowanie takiego warunku, gwarantują zniechęcający cel realizowany przez tę dyrektywę, przypomniany w pkt 68 niniejszego wyroku.
- 76 W niniejszej sprawie z postanowienia odsyłającego wynika, że od czasu przyjęcia ustawy z dnia 29 lipca 2011 r., które nastąpiło po zawarciu umowy oraz aneksu będącego przedmiotem postępowania głównego, banki nie mogą już stosować klauzul indeksacyjnych w formie takiej jak przewidziana w niniejszej sprawie. Zgodnie z przepisami tej ustawy umowa kredytu indeksowanego do waluty obcej powinna od tej pory zawierać informacje dotyczące metod i dat ustalania kursu wymiany, na podstawie którego obliczana jest kwota kredytu, i raty kredytowe oraz zasady wymiany walut.
- 77 Trybunał orzekł już jednak, że chociaż art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 nie stanowi dla państw członkowskich przeszkody w zapobiegnięciu za pośrednictwem przepisów krajowych stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich zawieranych przez przedsiębiorcę, to jednak faktem pozostaje, że prawodawca musi w tym kontekście spełnić wymogi wynikające z art. 6 ust. 1 tej dyrektywy (wyrok z dnia 14 marca 2019 r., Dunai, C-118/17, EU:C:2019:207, pkt 42).
- 78 Fakt, że niektóre postanowienia umowne zostały w drodze przepisów krajowych uznane za nieuczciwe i nieważne oraz zastąpione nowymi postanowieniami w celu dalszego istnienia danej umowy, nie może bowiem prowadzić w konsekwencji do osłabienia ochrony gwarantowanej konsumentom, takiej jaką przypomniano w pkt 54 niniejszego wyroku (zob. analogicznie wyrok z dnia 14 marca 2019 r., Dunai, C-118/17, EU:C:2019:207, pkt 43).
- 79 W tych okolicznościach przyjęcie przez prawodawcę przepisów regulujących stosowanie warunków umownych i przyczyniających się do zapewnienia odstraszającego skutku dyrektywy 93/13 w odniesieniu do zachowania przedsiębiorców pozostaje bez uszczerbku dla praw przyznanych konsumentowi w tej dyrektywie.
- 80 W świetle całości powyższych rozważań na pytania drugie i trzecie należy odpowiedzieć, że wykładni art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że z jednej strony nie stoją one na przeszkodzie temu, by sąd krajowy usunął jedynie nieuczciwy element warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, w wypadku gdy odstraszający cel tej dyrektywy jest realizowany przez krajowe przepisy ustawowe regulujące korzystanie z niego, o ile element ten stanowi odrębne zobowiązanie umowne, które może być przedmiotem indywidualnej kontroli pod kątem nieuczciwego charakteru. Z drugiej strony przepisy te stoją na przeszkodzie temu, by sąd odsyłający usunął jedynie nieuczciwy element warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, jeżeli takie usunięcie sprowadzałoby się do zmiany treści tego warunku poprzez zmianę jego istoty, czego zbadanie należy do tego sądu.

W przedmiocie pytania czwartego

- 81 Poprzez pytanie czwarte sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że unieważnienie umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem z powodu stwierdzenia nieuczciwego charakteru jednego z warunków tej umowy stanowi przewidzianą w tej dyrektywie sankcję wynikającą z orzeczenia sądowego wydanego na wyraźne żądanie konsumenta i powoduje powstanie po stronie konsumenta uprawnienia do zwrotu kwot nienależnie pobranych przez przedsiębiorcę, czy też następuje ono z mocy prawa, niezależnie od woli tego konsumenta.

- 82 W tym kontekście należy przypomnieć, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 stanowi, że nieuczciwe postanowienia znajdujące się w umowie zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem nie są wiążące dla konsumentów, na warunkach określonych w prawie krajowym państw członkowskich, oraz że umowa pozostaje wiążąca dla stron zgodnie z zawartymi w niej postanowieniami, jeżeli może dalej obowiązywać bez nieuczciwych postanowień.
- 83 Tak więc celem tego przepisu, a w szczególności drugiego członu zdania, nie jest unieważnienie wszystkich umów zawierających nieuczciwe warunki, lecz zastąpienie formalnej równowagi między prawami i obowiązkami stron umowy, jaką ustanawia umowa, równowagą rzeczywistą, pozwalającą na przywrócenie równości między nimi, przy czym uściślono, że dana umowa musi co do zasady nadal obowiązywać bez zmian innych niż wynikające ze zniesienia nieuczciwych warunków. Jeśli ten ostatni warunek jest spełniony, dana umowa może, zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, zostać utrzymana w mocy, pod warunkiem że zgodnie z przepisami prawa krajowego takie utrzymanie w mocy umowy bez nieuczciwych postanowień jest prawnie możliwe, co musi zostać zweryfikowane przy zastosowaniu obiektywnego podejścia (wyrok z dnia 3 października 2019 r., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, pkt 39 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 84 Wynika stąd, że art. 6 ust. 1 drugi człon zdania dyrektywy 93/13 sam w sobie nie określa kryteriów dotyczących możliwości dalszego obowiązywania umowy bez nieuczciwych warunków, lecz pozostawia ich ustalenie zgodnie z prawem Unii krajowemu porządkowi prawnemu. Do państw członkowskich należy zatem określenie, w drodze ich prawa krajowego, szczegółowych zasad, w ramach których następuje stwierdzenie nieuczciwego charakteru warunku znajdującego się w umowie i w ramach których występują konkretne skutki tego stwierdzenia. W każdym razie takie stwierdzenie powinno umożliwić przywrócenie sytuacji prawnej i faktycznej, w jakiej konsument znajdowałby się w braku takiego nieuczciwego warunku (wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r., Gutiérrez Naranjo i in., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, pkt 66).
- 85 Z powyższych rozważań wynika jednak, że po pierwsze, jeżeli sąd krajowy uzna, iż zgodnie z odpowiednimi przepisami obowiązującego go prawa krajowego utrzymanie w mocy umowy bez zawartych w niej nieuczciwych warunków nie jest możliwe, art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 zasadniczo nie stoi na przeszkodzie jej unieważnieniu (zob. wyrok z dnia 3 października 2019 r., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, pkt 43).
- 86 Tym samym unieważnienie umowy, której nieuczciwy charakter został stwierdzony, nie może stanowić sankcji przewidzianej w dyrektywie 93/13.
- 87 Podobnie Trybunał orzekł już, że ustalanie rozsądnych terminów do wniesienia środków zaskarżenia pod rygorem prekluzji w interesie pewności prawa jest zgodne z prawem Unii (wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r., Gutiérrez Naranjo i in., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, pkt 69).
- 88 Po drugie, kwestia, od jakiego momentu stwierdzenie nieważności umowy będącej przedmiotem postępowania głównego wywołuje skutki, zależy wyłącznie od prawa krajowego, o ile zapewniona zostanie ochrona zagwarantowana konsumentom przez przepisy dyrektywy 93/13.
- 89 Po trzecie, unieważnienie umowy w postępowaniu głównym nie może zależeć od wyraźnego żądania konsumentów, lecz wynika z obiektywnego zastosowania przez sąd krajowy kryteriów ustanowionych na mocy prawa krajowego.
- 90 W świetle całości powyższych rozważań na pytanie czwarte należy odpowiedzieć, iż wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że skutki stwierdzenia przez sąd istnienia nieuczciwego warunku w umowie zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem podlegają przepisom prawa krajowego, przy czym kwestia utrzymywania się w mocy takiej umowy powinna być oceniana z urzędu przez sąd krajowy zgodnie z obiektywnym podejściem na podstawie tych przepisów.

W przedmiocie pytania piątego

- 91 Poprzez pytanie piąte sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 w związku z art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „kartą”) należy interpretować w ten sposób, że do sądu krajowego, który stwierdza nieuczciwy charakter warunku

umowy zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem, należy poinformowanie konsumenta o skutkach prawnych, jakie może spowodować unieważnienie takiej umowy, niezależnie od tego, czy konsument jest reprezentowany przez zawodowego pełnomocnika.

- 92 W tym względzie z utrwalonego orzecznictwa wynika, że do sądu krajowego, który stwierdził nieuczciwy charakter warunku umownego i który powinien z niego wyciągnąć konsekwencje prawne, należy przestrzeganie wymogów rzeczywistej ochrony sądowej praw jednostek wynikających z prawa Unii, takich jak prawa zagwarantowane w art. 47 karty. Wśród wymogów tych znajduje się zasada kontrydiktoryjności, która stanowi część praw do obrony i do której przestrzegania sąd krajowy jest zobowiązany zwłaszcza w trakcie rozpatrywania sporu na podstawie zarzutu podniesionego z urzędu (zob. wyrok z dnia 21 lutego 2013 r., Banif Plus Bank, C-472/11, EU:C:2013:88, pkt 29 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 93 Ponadto Trybunał orzekł, że w przypadku gdy sąd krajowy po ustaleniu na podstawie okoliczności faktycznych i prawnych, jakimi dysponuje, że dany warunek objęty jest zakresem zastosowania dyrektywy 93/13, stwierdza w trakcie oceny dokonywanej z urzędu, że warunek ten ma nieuczciwy charakter, co do zasady ma on obowiązek poinformować o tym strony sporu i wezwać je do kontrydiktoryjnego przedyskutowania tej okoliczności w sposób przewidziany w tym celu przez krajowe prawo procesowe (zobacz wyrok z dnia 21 lutego 2013 r., Banif Plus Bank, C-472/11, EU:C:2013:88, pkt 31).
- 94 Zatem w zakresie, w jakim wspomniany system ochrony przed nieuczciwymi warunkami nie ma zastosowania, jeżeli konsument się temu sprzeciwia, konsument ten musi a fortiori mieć prawo do sprzeciwienia się objęciu ochroną, w ramach tego samego systemu, przed szkodliwymi skutkami spowodowanymi unieważnieniem umowy jako całości, jeżeli nie chce powoływać się na tę ochronę (wyrok z dnia 3 października 2019 r., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, pkt 55).
- 95 W tym kontekście konsument może, po poinformowaniu go przez sąd krajowy, nie podnosić nieuczciwego i niewiążącego charakteru warunku umownego, wyrażając w ten sposób dobrowolną i świadomą zgodę na dany warunek (wyrok z dnia 3 października 2019 r., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, pkt 66).
- 96 Z powyższego wynika, że informacje, jakimi sąd krajowy może dysponować na podstawie krajowych przepisów proceduralnych, wydają się tym bardziej istotne, że pozwalają one konsumentowi zdecydować, czy chce on zrezygnować z ochrony, która gwarantuje mu dyrektywa 93/13.
- 97 Aby jednak konsument mógł udzielić wolnej i świadomej zgody, sąd krajowy winien wskazać stronom, w ramach krajowych norm proceduralnych i w świetle zasady słuszności w postępowaniu cywilnym, w sposób obiektywny i wyczerpujący, konsekwencji prawnych, jakie może pociągnąć za sobą usunięcie nieuczciwego warunku, i to niezależnie od tego, czy strony są reprezentowane przez pełnomocnika zawodowego, czy też nie.
- 98 Taka informacja jest w szczególności tym bardziej istotna, gdy niezastosowanie nieuczciwego warunku może prowadzić do unieważnienia całej umowy, narażając ewentualnie konsumenta na roszczenia restytucyjne, jak przewiduje to sąd odsyłający w sprawie w postępowaniu głównym.
- 99 W świetle całości powyższych rozważań na pytanie piąte należy odpowiedzieć, iż wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 w związku z art. 47 karty należy dokonywać w ten sposób, że do sądu krajowego, który stwierdza nieuczciwy charakter warunku umowy zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem, należy poinformowanie konsumenta, w ramach krajowych norm proceduralnych i w następstwie kontrydiktoryjnej debaty, o konsekwencjach prawnych, jakie może pociągnąć za sobą stwierdzenie nieważności takiej umowy, niezależnie od tego, czy konsument jest reprezentowany przez zawodowego pełnomocnika.

W przedmiocie kosztów

- 100 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie

o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (siódma izba) orzeka, co następuje:

- 1) Wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy dokonywać w ten sposób, że sąd krajowy jest zobowiązany do stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, nawet jeśli warunek ten został zmieniony przez te strony w drodze umowy. Takie stwierdzenie pociąga za sobą przywrócenie sytuacji, w jakiej znajdowałby się konsument w braku warunku, którego nieuczciwy charakter zostałby stwierdzony, chyba że konsument poprzez zmianę nieuczciwego warunku zrezygnował z takiego przywrócenia w drodze wolnej i świadomej zgody, czego zbadanie należy do sądu krajowego. Jednakże z przepisu tego nie wynika, że stwierdzenie nieuczciwego charakteru pierwotnego warunku umownego miałoby co do zasady skutek w postaci unieważnienia umowy, jeśli zmiana tego warunku pozwala na przywrócenie równowagi między obowiązkami i prawami tych stron wynikającymi z umowy i na usunięcie wady obciążającej ten warunek.
- 2) Wykładni art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że z jednej strony nie stoją one na przeszkodzie temu, by sąd krajowy usunął jedynie nieuczciwy element warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, w wypadku gdy zniechęcający cel tej dyrektywy jest realizowany przez krajowe przepisy ustawowe regulujące korzystanie z niego, o ile element ten stanowi odrębne zobowiązanie umowne, które może być przedmiotem indywidualnej kontroli pod kątem nieuczciwego charakteru. Z drugiej strony, przepisy te stoją na przeszkodzie temu, by sąd odsyłający usunął jedynie nieuczciwy element warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, jeżeli takie usunięcie sprowadzałoby się do zmiany treści tego warunku poprzez zmianę jego istoty, czego zbadanie należy do tego sądu.
- 3) Wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że skutki stwierdzenia przez sąd istnienia nieuczciwego warunku w umowie zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem podlegają przepisom prawa krajowego, przy czym kwestia utrzymania się w mocy takiej umowy powinna być oceniana z urzędu przez sąd krajowy zgodnie z obiektywnym podejściem na podstawie tych przepisów.
- 4) Wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 w związku z art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej należy dokonywać w ten sposób, że do sądu krajowego, który stwierdza nieuczciwy charakter warunku umowy zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem, należy poinformowanie konsumenta, w ramach krajowych norm proceduralnych i w następstwie kontradyktoryjnej debaty, o konsekwencjach prawnych, jakie może pociągnąć za sobą stwierdzenie nieważności takiej umowy, niezależnie od tego, czy konsument jest reprezentowany przez zawodowego pełnomocnika.

Kumin

Xuereb

Ziemele

Wyrok ogłoszono na posiedzeniu jawnym w Luksemburgu w dniu 29 kwietnia 2021 r.

Sekretarz

Prezes siódmej izby

A. Calot Escobar

A. Kumin

* Język postępowania: polski.